

А.П. Гетьман,
д-р юрид.наук, професор
Національна юридична академія
України імені Ярослава Мудрого
м.Харків.

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАРОДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРАВА ГРОМАДЯН НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ

Поява в національному законодавстві України міжгалузевого інституту права громадян на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище, пов'язана з необхідністю забезпечення екологічної безпеки громадян, збереження генофонду Українського народу, його нинішнього й майбутнього поколінь. Уперше, в Законі України “Про охорону навколишнього природного середовища” серед екологічних прав громадян було зафіксовано право на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

Потім воно було проголошено в Основному Законі - Конституції України.

Зародження інституту права громадян на безпечне навколишнє природне середовище має досить складний характер. Питання про необхідність законодавчого закріплення права громадян на сприятливе довкілля в юридичній літературі колишнього СРСР почало обговорюватися на початку 70-х років. Разом з тим законодавець надто обережно ставиться до його офіційного забезпечення. На думку Ю.С. Шемшученка, однією з причин такого становища була недостатня визначеність поняття “сприятливе довкілля”. Дійсно, в юридичній літературі не існувало чітких наукових критеріїв для визначення поняття, змісту й обсягу категорії “сприятливе довкілля”, “здорове довкілля”, “безпечне довкілля”.

Для об'єктивної оцінки якості навколишнього природного середовища в контексті права громадян на сприятливе довкілля потрібні були спеціальні, офіційно затверджені державними органами нормативи. Відповідність стану навколишнього природного середовища цим нормативам могло свідчити про сприятливу, а невідповідність - про несприятливу його якість.

З точки зору Ю. С. Шемшученка, сприятливе навколишнє середовище характеризується не тільки ознаками здорового (не забрудненого), а й ресурсоемкого, екологічно стійкого, естетично багатого й різноманітного життєвого середовища людини. У такому комплексі всі елементи є важливими, оскільки з ними пов'язане оптимальне задоволення багатьох потреб людей і суспільного виробництва. Тому концепція права громадян на сприятливе довкілля видиться більш ємкою за змістом порівняно з концепцією права громадян на здорове довкілля.

Деяку іншу позицію в термінологічному визначенні навколишнього природного середовища займали Г.М. Полянська, В.Г. Ємельянова, О.К. Голиченков, Г.Н. Шеварнадзе та ін. Так, на думку Г.Н. Полянської та В.Г. Ємельянової, громадяни СРСР мають право на таке велике благо, як здорове навколишнє середовище. При цьому, як вважають вони, право на здорове навколишнє середовище не є безмежним. Громадяни змушені миритися з існуючими обмеженнями цього права, терпіти захаращення навколишнього середовища внаслідок промислових скидів і викидів, якщо вони здійснюються в межах гранично допустимих концентрацій, підкорятися забороні перебувати в лісі в інтересах пожежної безпеки, якщо відповідну заборону встановлено в порядку, визначеному в законодавстві, тощо.

За думкою О.К. Голиченкова, захист навколишнього природного середовища є не тільки екологічним, а й економічним та соціальним завданням, яким є турбота про здоров'я людей. Підтримуючи існуючу в юридичній літературі тезу про те, що людина, її здоров'я та життя стали безпосередніми об'єктами охорони від шкідливого впливу перетвореного в процесі господарської діяльності навколишнього природного середовища, Г.Н. Шеварнадзе стверджувала про право громадян на здорове довкілля. М.І. Васильєва є прихильницею позиції про право громадян на здорове довкілля, стан компонентів

якого відповідає санітарно-гігієнічним стандартам, а стан їх поміж собою створює екологічну рівновагу. На думку В.В. Петрова, одного з авторів проекту Закону СРСР “Про охорону навколишнього природного середовища”, слід виділяти право громадян на здорове і сприятливе для життя довкілля.

Таким чином, в науковій юридичній літературі, яка є реальним відбиттям тих наробок і досягнень, що існували в галузі екологічних правовідносин, були відсутні єдині підходи до визначення поняття і змісту якості навколишнього середовища в контексті питання про суб’єктивне право громадян на відповідні умови проживання. Що у свою чергу, було одним з елементів, які “гальмували” законодавче закріплення цього важливого суб’єктивного права людини.